

Innhold

DEL 1 GRUNNLAGET FOR SMERTEPSYKOLOGI

Kapittel 1

Innledning 15

Egil A. Fors og Tore C. Stiles

Hvorfor skrive en bok om «psykologisk håndtering av smerte»? . . . 20

Kapittel 2

Smertepsykologiens historikk 21

Borrik Schjødt

Historiske teorier innen smerte 21

Utvikling mot psykosomatisk medisin. 23

Moderne smerteteorier og tverrfaglighet 27

Biopsykososiale modeller. 29

Utvikling av terapi innen smertebehandling 30

Kapittel 3

Nevrobiologi. 33

Arne Tjølsen og Jan Henrik Rosland

Smertedefinisjon 33

Smerte og hjernen 33

Nociseptorer 34

Smertebaner 35

Hva skjer i hjernen 37

Overført og projisert smerte 38

Smertemodulering. 39

Lokale, segmentelle mekanismer 39

Nedadstigende baner 40

Smerteøkende mekanismer. 42

Nevropatiske smerter 43

Smerteopplevelsen	45
Akutte og kroniske smerter	46
Kapittel 4	
Nevropsykologiske aspekter ved kroniske smertetilstander	47
<i>Nils Inge Landrø</i>	
Fra subjektiv opplevelse til objektivt målbare funksjonsendringer	47
Medikamenter.	50
Årsaksmekanismer: Oppmerksomhet og «No brain, no pain».	51
En (v)ond sirkel?	51
Konklusjon	52
Kapittel 5	
Prevalens, forløp og konsekvenser av smerte i befolkningen . . .	53
<i>Tormod Landmark</i>	
Prevalensen av kronisk smerte	53
Har vi gode nok metoder for å kartlegge prevalensen av kronisk smerte?	55
Konsekvensene av kronisk smerte	55
Hva er prognosen for kronisk smerte?	56
Implikasjoner for forebygging og behandling	57
Kapittel 6	
Psykososiale risikofaktorer ved smerte: «Fra vondt til verre!»	
Når akutte smerter blir langvarige	59
<i>Silje Endresen Reme og Henrik Børsting Jacobsen</i>	
Introduksjon	59
Teoretiske forklaringsmodeller.	60
Mekanismer	62
Risikofaktorer	65
Individuelle risikofaktorer	65
Arbeidsrelaterte risikofaktorer	69
Kontekstuelle risikofaktorer.	71
Gener og miljø	73
Hvordan måles psykososiale risikofaktorer?	74
Utredningsverktøy	75
Tidlig identifisering og sub-gruppering	75

Følgende sub-grupper ble identifisert	76
Konklusjon: Hvordan kan vi forhindre at akutte smerter blir kroniske?	77
Kapittel 7	
Smertemedisin	79
<i>Petter C. Borchgrevink</i>	
Innledning	79
Smertetilstander i psykisk helsevern	80
Smertefagområdet (smertemedisin)	80
Oversikt over smertestillende medikamenter	81
Forskjellige smertetilstander	84
Akutt smerte	84
Medikamentell behandling av akutt smerte	84
Kreftrelaterte smerte.	85
Medikamentell behandling av kreftrelatert smerte	85
Oversikt over langvarige (kroniske) smerter	86
Kort om ikke-medikamentelle behandlingstiltak ved langvarige smerter	86
Medikamentell behandling av langvarige, nociseptive smerter.	87
Medikamentell behandling av langvarige, nevropatiske smerter.	88
Analgetikabruk av langvarige idiopatiske smertetilstander	88
Avslutning.	89

DEL 2 KLINISK SMERTEPSYKOLOGI

Kapittel 8	
Kommunikasjon med smertepasienter	93
<i>Arnstein Finset</i>	
Hva er utfordringen?	93
Et eksempel å begynne med	93
Hva mener vi med sammensatte smerteplager?	94
Tre premisser om hvordan det er å leve med kroniske smerter.	95
Kommunikasjonsmodeller.	96
Pasientsentrert kommunikasjon og BIO-modellen	96
Fire gode vaner.	97

Den utvidede «4 gode vaner»-modellen	98
De enkelte elementene i en klinisk samtale	99
En god start (Vane 1 i Fire gode vaner og «B» i BIO-modellen)	99
Informasjonsinnhenting («I» i BIO-modellen, Vane 2)	100
Hvordan snakker vi om følelser, bekymringer og trøbbel (Vane 2 og 3 med emosjonell fordypning)?	101
Temaskifte	104
Om sammen å nå fram til en felles forståelse av smerte og andre plager (Vane 2 og til dels 4 med kognitiv fordypning)	105
Om å finne fram til egne ressurser (Vane 2 og til dels 4 med mestringsfordypning)	106
Om å oppsummere og avslutte samtalen («O» i BIO-modellen og Vane 4)	107
Oppsummering og avslutning	108
Kort oppsummering	108
Hvorfor er god kommunikasjon viktig?	109

Kapittel 9

Atferd og smerte 110

Tore C. Stiles og Egil A. Fors

Innledning	110
Operant betinging	111
Behandling med operant betinging	113
Gradert aktivitetsøkning	113
Tidskontingent medikasjon	114
Sosial forsterkning	115
Operant betinging: Kasuseksempel	115
Frykt og unngåelse	117
Terapeutisk behandling mot unnvikelse av frykt og smerte	119
Kognitiv atferdsterapi	119
Mindfulness	119
Gradert eksponering	120
Fryktunngåelse: kasuseksempel	120
Avslutning	122

Kapittel 10

Kognitiv atferdsterapi ved smerte 124

Egil A. Fors og Linn-Heidi Lunde

Kasuistikk, tolkning av smerte.	126
Grunnleggende prinsipper ved KAT	127
ABC-modellen ved smerter	129
Behandlingsmål.	131
I Innledende fase	131
II Midtfase og oppfølging	133
Kasuistikk og kasusformulering	136
Kognitiv restrukturering.	138
III Avslutningsfasen	140
Kunnskapsoppsummering.	140
Avslutning	141

Kapittel 11

Mindfulnessbasert stressreduksjon (MBSR) 143

Ulrich Schattel og Sigmund Ø. Gismervik

Introduksjon	143
Hva mener vi med mindfulness?	144
Beskrivelse av Mindfulnessbasert stressreduksjon (MBSR).	145
En mann med smerter.	146
Mestring, stress og smerter	149
Undervisning i MBSR-programmet	149
MBSR i bruk i første-, andre- eller tredjelinjetjenesten?	150
Dokumenterte effekter av MBSR-programmet	150
Mindfulnessbasert kognitiv terapi (MBCT)	151
Enkle instruksjoner for mindfulness praksis	
– hvordan begynne:	151
Et lite puste-rom (Williams & Penmann, 2012):	152
Forslag til praksis i hverdagen og på arbeidsplassen.	153

Kapittel 12

Aksept- og forpliktelsesterapi (ACT) som behandling ved langvarige smerter 155

JoAnne Dahl og Svein Øverland

Innledning	155
Aksept- og forpliktelsesterapiens teoretiske og filosofiske bakgrunn	155

Aksept- og forpliktelsesterapi er opptatt av det som virker	156
Psykologisk fleksibilitet	157
Kognitiv fusjonering og defusjon	158
Verdier	159
Forpliktende handlinger	160
Opplevelsesorienterte metaforer	161
Evidensgrunnlag	161
Konseptualisering av smerte	162
Klinisk vignett	163
Eksempel på behandlingsprotokoll	164
Del 1: Eksponering for smerte – åpenhet, oppmerksomhet, akseptering	165
Del 2: Ferdighetstrening – å ta steg i retning mot viktige verdier ved hjelp av «livslinjen»	166
Tilpasning til andre settinger	169
Konklusjon	170

Kapittel 13

Intensiv dynamisk korttidsterapi (ISTDP) 172

Heidi Trydal

Intensiv dynamisk korttidsterapi. Bakgrunn og teoretisk fundament	172
Sentrale behandlingsmodeller i ISTDP	175
Hvorfor er psykodynamisk forståelse viktig i psykologisk smertebehandling?	177
Spenning i tverrstripet muskulatur	177
Glatt muskulatur	177
Dissosiativt utfall / konversjon	178
Når er det indikasjon for ISTDP som behandlingsmetode ved psykologisk smertebehandling?	178
Sentrale behandlingsteknikker i ISTDP illustrert med kasus . . .	181
Press	181
Oppklaring («clarification»)	184
Utfordring	185
«Head on Collision»	185
Tilgang til det ubevisste («unlocking of the unconscious») . .	186
Praktisk bruk	187

Kapittel 14**Å jobbe som smertepsykolog** . . . . . 188*Heidi Trydal*

Psykososial belastning og stress 190

Kapittel 15**Hypnotiske metoder ved behandling av smerter** . . . . . 193*Dr. Gunnar Rosén*

Introduksjon til hypnose 193

Praktisk metode for hypnose 196

Induksjon hypnoterapi (Hilgard): 197

Klinisk bruk av hypnose ved smerter 199

Kasus 1

De brennende hender 202

Kasus 2

Slålåm i tannlegestolen 203

Kasus 3

Hodepine og fossen 204

Palliativ medisin 204

Kasus 4

Hyttene ved stranden 205

Kasus

Kroppskart og lamper 205

Fantommerter, hukommelse og kroppskart 206

Kasus 6

Fantomarmen 207

Speilmetoden 207

Oppsummering 208

Kapittel 16**Nettbasert smertemestring og -behandling** . . . . . 209*Hilde Eide, Andréa Nes og Tom Eide*

Innledning 209

Elektronisk kartlegging og monitorering 211

Hjelp til selvledelse og motivasjon ved bruk av apper 212

Terapeutisk behandling og støtte til mestring og selvledelse 212

Et eksempel fra en norsk internettbasert oppfølgings-
intervensjon – «verdibasert smertemestring» 215

Hvordan tenker en seg at Internett-behandling kan virke	
– hvordan øke virkningen?	218
Utfordringer og veien videre	219
Avslutning	221
Referanser	223
Forfatterpresentasjoner	244
Register	246